CRISTIAN PREDA

Diplomație culturală, spionaj și opoziție

Relații româno-franceze în vremea lui Ceaușescu și Iliescu

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI
2026

întrucât i se părea a fi „inteligent și foarte dotat, mereu în prim-planul actualității politice românești”[23]. Cam la fel se va exprima și ambasadorul Jean-Marie Le Breton, inclusiv în memoriile sale, când își va aduce aminte de ministrul de externe ceaușist: „era un om deschis, foarte inteligent, pasionat de afacerile externe. Îi făcuse curte lui Ceaușescu, ca toată lumea, dar mi se părea susceptibil să devină, când va veni momentul, omul tranziției”[24].

Personaj tern, amic cu Gorbaciov ori activist misterios?

Pe lista lui Ferrand mai era cineva, chiar dacă pentru acela generalul nu anexase vreo biografie. Numele respectiv apăruse și în comunicarea trimisă în februarie 1987 de la Berlin de către administrația militară franceză de acolo. Era vorba despre cel considerat în misiva respectivă drept favorit la succesiunea lui Ceaușescu. O reproduc *in extenso*, fiindcă ea conține numeroase elemente inedite, ce merită discutate:

> Un număr crescând de persoane îl consideră drept cel mai serios candidat pe liderul „MIȘCĂRII DE LA BUCUREȘTI”: ION ILIESCU, în vârstă de circa 58 de ani, Ministrul Tineretului până în 1969, Secretar general al Uniunii Tineretului Comunist, Secretar al Comitetului Central al PC Român până în 1971, Membru al Comitetului Executiv al PC Român începând din 1975, Prim-secretar al PC pentru regiunea Timiș. ION ILIESCU ar fi un prieten și un fost coleg de universitate al lui M. GORBACIOV. „MIȘCAREA DE LA BUCUREȘTI”, considerată a fi un curent liberal și reformator, ar cuprinde în rândurile sale doi teoreticieni și ideologi de renume: RADU FLORIAN, filosof, specialist în

marxism-leninism; WILLIAM MARIAN, istoric, profesor de istorie la Universitatea din BUCUREȘTI.

Textul se încheia cu precizarea că „intelectualii români consideră că Kremlinul ar putea favoriza venirea la putere a lui ION ILIESCU”[25]. Comunicarea era lipsită de precizie. Într-adevăr, dacă Radu Florian preda marxism la Facultatea de Filosofie a Universității din București, fără a fi fost implicat în vreo mișcare de opoziție, deși se întâlnea cu Ion Iliescu[26], William Marin nu a fost profesor de istorie la UB, ci în cadrul Universității din Timișoara[27]. Mircea Mihăieș, căruia W. Marin i-a predat în facultate, își amintește că acesta era un profesor liber la gură și, tocmai de aceea, bănuit de studenți că ar fi kaghebist, dar și că, în toamna lui 1988, istoricul le-a arătat lui și amicului său, Marcel Tolcea, un volum scos la Editura Tehnică, unde se găseau și contribuții semnate de Ion Iliescu și Sergiu Celac, spunându-le: „luați și citiți, căci autorii ăștia vor juca un rol important în conducerea țării!”[28] Despre Mișcarea de la București nu am găsit alte informații, nici în documentele diplomatice consultate, nici altundeva: Ion Iliescu a negat că o asemenea mișcare ar fi existat, confirmând, în schimb, că îl vedea cu o anume regularitate pe Radu Florian.[29]

Nota alcătuită de Ferrand cuprindea mult mai puține cuvinte despre cel văzut ca favorit al lui Gorbaciov. Generalul spunea doar atât: „Ion Iliescu, personaj tern și șters, ar fi candidatul partidului; lipsa lui de anvergură ar permite manifestarea ambițiilor refulate”[30]. În scrisoarea trimisă lui Bernard Dejean de la Bâtie, secretarul general adjunct al Apărării naționale, de la care primise observațiile lui Ferrand, ambasadorul Le Breton corecta câteva date. În primul rând, spunea diplomatul

aflat la post în București, în Comitetul Central al PCR e cineva cu numele Iliescu, dar nu un domn, ci o doamnă, cu prenumele Victoria Ștefania și calitatea de membră supleantă. Potențialul succesor trebuie să fie altcineva, anume acel „Ion Iliescu despre care Radio Europa Liberă vorbește adeseori ca un candidat posibil la succesiune pornind de la presupusa amiciție cu M. Gorbaciov, pe care l-ar fi întâlnit la Moscova în vremea studenției". Le Breton adăuga că prietenia acestuia cu noul lider sovietic este doar o speculație și că „un singur lucru e cert, anume că domnul Iliescu este, la ora actuală, în dizgrație totală. El lucrează într-o editură. Nu-i lipsește anvergura, dar e greu de crezut că ar putea fi candidatul partidului [comunist]"[31].

Nu era prima dată când trimisul Franței la București se referea la Iliescu. În ianuarie 1988, el îi scria ministrului său pe larg despre acest „om politic român căzut în dizgrație în urmă cu un deceniu", „evocat în mod periodic, esențialmente de către observatorii care nu trăiesc în România, ca un posibil «*challenger*» al domnului Ceaușescu". Le Breton preciza că speculațiile au reapărut după ce Iliescu a semnat un articol în *România liberă* din 3 septembrie 1987. „În acel moment", observa ambasadorul,

> am fost mirat cât de puțin impact a avut articolul asupra publicului român. Dar de atunci încoace două mărturii culese de ambasada noastră de la București de la români care îl cunosc personal pe Iliescu au lămurit biografia și personalitatea unui om care pare să reprezinte o speranță pentru o fracțiune din inteligheția românească. Prima mărturie este a unui pictor destul de cunoscut care i-a fost coleg de liceu și care a fost un amic apropiat cu el până ce Iliescu și-a început

cariera politică, fără să-l piardă vreodată din vedere după aceea. Pictorul afirmă că, în ciuda unei legende care circulă destul de intens, Iliescu n-a fost student în URSS și, prin urmare, nu putea să fie coleg cu Gorbaciov. Eclipsa politică a lui Iliescu a debutat în martie 1984, din pricina împotrivirii sale față de continuarea unei industrializări nesăbuite, poziție exprimată în calitate de președinte al Consiliului Național al Apelor. Pictorul vede în Iliescu o personalitate remarcabilă, datorită inteligenței sale și calităților lui morale, și consideră benefică întoarcerea lui într-un post de responsabilitate politică. A doua mărturie provine de la un cunoscut scriitor, rezident într-un mare oraș universitar din provincie. Mai tânăr decât Iliescu, el nutrește o admirație deosebită față de acesta, fiindcă a avut ocazia să-l întâlnească. E sigur că Iliescu n-a petrecut prea mult timp în URSS și nu are legături particulare cu această țară. În ceea ce privește articolul publicat de Iliescu în *România liberă*, acest scriitor consideră că lucrul cel mai interesant e faptul că articolul a putut să apară sub semnătura respectivă și că textul cuprindea multe aiureli. Un cititor român putea da, totuși, și peste ceva prețios, cum e observația „cine deține cunoașterea deține puterea, dar reciproca nu e valabilă". Scriitorul român cita din memorie și, de fapt, articolul lui Iliescu nu cuprindea așa ceva. Situația vădește lectura foarte ezoterică pe care elita românească o practică în privința anumitor texte, în care unele cuvinte sau fraze-cheie ar îngădui, potrivit interlocutorului nostru, un fel de „regăsire în familie". E o lectură foarte diferită de cea a jurnaliștilor sau a comentatorilor occidentali, avizi de semne concrete ce prevestesc viitorul, o lectură a cărei principală funcție e de a-l asigura pe cititor că nu-și trăiește singur revolta intelectuală.[32]

Le Breton și primul său colaborator urmăreau orice semn, transmis inclusiv prin bancuri sau prin fotografii retușate,

pentru a înțelege funcționarea unui regim care părea să se îndrepte spre o criză majoră.[33] La Quai d'Orsay, la nici două săptămâni de la comunicarea care îl portretiza pe potențialul succesor cu ajutorul unor intelectuali, la subdirecția Europa Orientală s-a redactat o amplă notă intitulată „Misterul Iliescu". Textul relua argumentele folosite de posturi precum BBC sau Radio Europa Liberă ca să facă din el un candidat la succesiunea lui Ceaușescu – amiciția cu Gorbaciov și ruptura intervenită la un moment dat în cariera sa, până atunci ascendentă. Christine Charrel, autoarea notei, remarca mai întâi că Iliescu a urmat, între 1953 și 1969, o carieră în trei domenii diferite – activist de tineret și ministru pentru tineri, deputat interesat de afaceri externe și activist ajuns membru al CC în 1968 și supleant al Comitetului Politic Executiv (CPE) în 1969 și 1974. Autoarea formula, apoi, trei mistere privitoare la Iliescu. Primul nota întreruperea ascensiunii, căci, deși membru supleant al CPEx până în 1978, părea să fi fost retrogradat, ajungând, rând pe rând, vicepreședinte de județ, președinte al Consiliului Apelor și, finalmente, director la Editura Tehnică. Scria Charrel:

> Totul se petrece ca și când acest om de valoare a trebuit să-și ascundă cariera politică și să folosească din nou competențele tehnice pe care le abandonase vreme de 15 ani. Care au fost etapele acestei dizgrații? Ce a produs-o? Să fi criticat Iliescu, așa cum zice un zvon, politica de industrializare a președintelui pe care l-a însoțit în ascensiunea sa? Să fi fost el un tânăr lup prea ambițios, prea strălucit, prea susceptibil să facă umbră unui diriguitor ce nu voia în preajma lui nici rival, nici urmaș?

Al doilea mister privea relația cu Gorbaciov, iar nota redactată pentru Quai d'Orsay era și în această privință tranșantă:

cei doi nu frecventaseră aceleași facultăți, căci atunci când a ajuns în URSS, Iliescu ocupa deja poziții importante în UTC, în timp ce Gorbaciov, nu – în plus, consemna autorul textului, „în România există tendința de a nega nu doar orice relație între cei doi, dar și faptul că Iliescu ar fi trecut prin Moscova". În fine, un al treilea mister se raporta la „ideile politice ale lui Iliescu, la natura ambiției sale și la imaginea pe care o are în țară", iar în această privință concluzia era că viitorul lider „nu era prea popular" și că, deși posibil succesor, alții – precum Silviu Brucan și Ion Gheorghe Maurer – ar fi fost mai bine plasați decât el, fiindcă „s-au distanțat de regim"[34].

Dificultatea de a încadra relația Iliescu–Gorbaciov nu era complicată doar de datele biografice incomplete și incerte la care aveau acces deopotrivă cetățenii români și observatorii occidentali, ci și de atitudinea Kremlinului față de regimul de la București. Într-adevăr, deși Ceaușescu și fidelii săi erau foarte nemulțumiți de deschiderea democratică și liberală propusă de Gorbaciov, poziția secretarului general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) a fost multă vreme caracterizată de o „neutralitate binevoitoare"[35]. După revoltele de la Brașov, numele lui a circulat tot mai mult, în special la Radio Europa Liberă.[36] Însă Iliescu era tot mai greu de văzut la față. La început, un angajat al ambasadei Franței putea merge la el, lună de lună, ca să-i ducă acasă revistele franțuzești la care era abonat prin bunăvoința ambasadei, dar, după publicarea „Scrisorii celor șase", când Gheorghe Apostol și alți cinci foști înalți demnitari au vorbit lumii întregi despre regimul Ceaușescu, Ion Iliescu nu a mai putut fi întâlnit.[37] Ambasadorul Franței la București, care îl cunoscuse în timpul primei sale misiuni în România, la începutul anilor 1970, l-a

căutat la telefon și l-a invitat la masă: „Mi-a răspuns politicos că o invitație ne-ar fi compromis pe amândoi și mi-a cerut să nu-l chem. Era evident că voia să evite orice incident și să-și menajeze șansele pentru viitor. Singura concluzie pe care am tras-o era că se pregătea pentru epoca post-Ceaușescu”[38].

Așa după cum se știe, ambasadorul avea dreptate.

Alte personalități de viitor

E evident că, în momentul Revoluției, Iliescu nu era un necunoscut pentru diplomații de la Quai d’Orsay. Fișa biografică pe care ei au pregătit-o pentru vizita ministrului de externe Roland Dumas, efectuată pe 10-11 ianuarie 1990 în România, era detaliată. Unele afirmații transmise anterior fie de la București la Paris, fie în direcție inversă se regăseau și acum în portretul făcut liderului Frontului Salvării Naționale. Nota reamintea de îndepărtarea lui Iliescu din prim-plan în anii 1970–1980, îl caracteriza drept „inteligent, energic, ambițios, realist” și afirma că popularitatea sa era „reală”, nu neînsemnată, cum păruse până la căderea lui Ceaușescu. O idee nouă se referea la marginalizarea sa, care i-ar fi permis „să reflecteze, să se cultive și să-și completeze educația științifică și tehnică”. În dosarul pregătit pentru Dumas se mai spunea că Iliescu e „un marxist care a aderat la partid din convingere, aceasta erodându-se însă din pricina celor îndurate în ultimii ani”. Se arăta că e puțin probabil ca noul om forte de la București să-l fi cunoscut personal pe Gorbaciov și că, deși împărtășea vederile liderului PCUS, Iliescu era doar un personaj al tranziției, la fel ca FSN, formațiunea creată de el. În fine, comunicarea amintea că Iliescu, Petre Roman și Sergiu Celac erau toți trei francofoni și

se cunoșteau bine între ei.[39] Francofonia era considerată un element important, căci diplomații francezi din capitala României susțineau că, până în 1989, „a vorbi franceză însemna a refuza apartenența la sfera de influență sovietică". Aceiași diplomați se temeau, însă, că francofonia era fragilă, fiindcă, după revoluție, influența americană avea cale deschisă, drept pentru care cooperarea franco-română nu putea să se bazeze doar pe limbă.[40]

Unul dintre cei trei francofoni le fusese complet necunoscut lui Jean-Marie Le Breton și colaboratorilor săi apropiați. Este vorba despre Petre Roman. Descoperim acest aspect citind o telegramă adresată de ambasadorul Franței în miezul Revoluției, mai precis pe 24 decembrie 1989, la ora 10 și 14 minute. Reproducem textul integral:

> Am luat contact în această dimineață cu Petre Roman, unul dintre studenții ce conduc Comitetul Salvării Naționale și căruia i-am transmis sprijinul guvernului francez. E vorba despre unul dintre liderii mișcării studențești, care și-a făcut studiile la École Supérieure Aéronautique de Toulouse. El mi-a cerut să le transmit mulțumiri și salutări tuturor foștilor săi amici și lui Alexis Adler de la cotidianul *Libération*. Deocamdată, relațiile internaționale ale Comitetului sunt asumate de directorul pentru relații internaționale al televiziunii, domnul Lazăr, bine cunoscut de ambasada noastră și cu care iau legătura.[41]

Atent la detalii și mânat de cele mai bune intenții, ambasadorul Le Breton îl confunda pe profesorul ce avea să devină în doar câteva ore premier cu un student. Vremurile erau extrem de tulburi, iar ministrul Dumas căuta să negocieze cu Mihail Gorbaciov o soluție de tranziție pentru România.[42]

Mai cunoscut diplomaților francezi decât Petre Roman era, până la Revoluție, Adrian Năstase. Într-adevăr, acesta era membru al unei instituții cu care Ambasada Franței de la București coopera: Asociația pentru Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI)[43]. Mai mult decât atât, ambasada vedea în Năstase o „personalitate de viitor" sau o „personalitate influentă". Expresia era folosită în cadrul unui program al Ministerului de Externe de la Paris, care încuraja invitarea în Franța a unor potențiali lideri. În acest sens, în 1989, ambasada de la București trimitea în capitala Franței trei propuneri: în ordine, Eugen Dijmărescu, Adrian Năstase și Dan Ghibernea. La începutul toamnei, pe listă rămăsese doar Năstase, căruia i s-a cerut să sugereze un program și câțiva interlocutori pe care ar fi vrut să-i întâlnească. Zis și făcut. Însă, cu o zi înainte de plecare, oaspetele a anunțat ambasada că nu a primit viza de ieșire din țară. Le Breton s-a arătat foarte mirat fiindcă, scria el la Paris, „avusese grijă să selecteze – și așa fusese cazul lui A. Năstase – doar candidați care nu au avut niciodată vreo problemă cu regimul"[44].

La întrebarea „cine-l poate înlocui pe dictatorul român", diplomații francezi nu aveau un răspuns ferm. Au bănuit, însă, numele care va influența cel mai mult politica românească din anii nouăzeci, precum și pe cel al unui colaborator apropiat al acestuia.